

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК, ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА МЕХАНІЗМИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАПОБІГАННЯ

Батраченко Тетяна Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри правоохоронної діяльності,
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Насильство щодо жінок є однією з найбільш поширених форм кримінального правопорушення у світі, що має системний та багатогранний характер. За даними ООН-Жінки, кожна третя жінка у світі зазнавала фізичного або сексуального насильства принаймні раз у житті, причому в більшості випадків насильником є знайома особа або партнер [1]. В Україні, відповідно до даних Національної соціальної служби, лише у 2023 році було зареєстровано понад 250 тисяч звернень щодо домашнього насильства, з яких 86% надійшли від жінок. У порівнянні з 2022 роком, кількість звернень зросла на 12%, що свідчить як про збільшення випадків насильства, так і про підвищення рівня обізнаності громадян щодо можливості звернення за допомогою [2]. Водночас, за даними ООН-Жінки, загальний рівень насильства щодо жінок у постконфліктних регіонах залишається критично високим, що вимагає невідкладних заходів як на законодавчому, так і на практичному рівні [1]. Ці показники демонструють не лише актуальність проблеми, а й нагальну потребу у проведенні глибоких кримінологічних досліджень, спрямованих на визначення основних закономірностей цього явища, його соціальних детермінант та можливих шляхів ефективного запобігання. Вивчення міжнародного досвіду, зокрема підходів ООН, Ради Європи та національних стратегій окремих держав, дозволить адаптувати найкращі практики до українських реалій та сприяти розробці дієвих механізмів боротьби з насильством щодо жінок.

Кримінологічний аналіз насильства щодо жінок передбачає дослідження його природи, причин та наслідків, оскільки розуміння цих аспектів є ключовим для розробки ефективних механізмів запобігання та реагування. Глибоке вивчення цієї проблеми дозволяє виявити не лише структурні фактори, що сприяють насильству, а й ефективні методи боротьби з ним, враховуючи міжнародний досвід та наукові дослідження у сфері кримінології, соціології та правозастосування.

Серед основних теоретичних підходів, що пояснюють це явище, варто виділити феміністичну кримінологію, яка розглядає насильство як прояв соціальної нерівності між статями, що формує системну дискримінацію жінок та обмежує їхні права. Соціально-економічні теорії підкреслюють, що рівень насильства значною мірою корелює із матеріальною нестабільністю, безробіттям, соціальною ізоляцією та низьким рівнем освіти, що підвищує ризик віктимізації жінок [5]. Водночас віктимологічні підходи аналізують не лише вплив соціальних ролей та поведінки жертв на вчинення правопорушень, а й фактори, що сприяють вторинній віктимізації, зокрема недовіру до правоохоронних органів, відсутність ефективних механізмів захисту та стигматизацію постраждалих. Сукупність цих підходів дозволяє сформувати комплексний погляд на проблему насильства щодо жінок та розробити ефективні механізми його запобігання. Українські вчені, які, досліджують гендерно зумовлене насильство через призму віктимології, наголошуючи на необхідності підвищення правової грамотності жінок та створення ефективних механізмів їх захисту. Варто також звернути увагу на дослідження Олени Левченко, яка аналізує вплив соціально-економічних факторів на рівень насильства в Україні, а також праці міжнародних експертів, таких як Еван Старк та Лоррейн Радфорд, які розглядають концепцію "когерентного контролю" та її вплив на формування механізмів правового захисту жінок у різних країнах [7]. Погоджуючись із цими дослідженнями, можна зробити висновок, що економічна незалежність жінок та соціальна підтримка мають критичне значення у запобіганні насильству. Водночас варто критично оцінювати ефективність впровадження цих підходів у конкретних правових системах, адже їхня імплементація потребує комплексної адаптації з урахуванням національних особливостей. Звернення уваги на ці дослідження сприятиме вдосконаленню національної політики щодо запобігання насильству, розширенню міждисциплінарного підходу до його вивчення та створенню більш ефективних механізмів захисту постраждалих.

Причини насильства щодо жінок є багатофакторними. Серед основних чинників виділяють соціальні (гендерні стереотипи, низький рівень правової культури), економічні (безробіття, залежність від партнера), психологічні (агресивна поведінка, психічні розлади у кривдника) та правові (недостатня ефективність законодавства, невисока якість правоохоронного реагування) [4]. У багатьох країнах, включаючи Україну, правозастосовна практика стикається з труднощами у доведенні насильницьких дій, особливо у випадках психологічного та економічного насильства. Це проявляється у

складнощах доведення фактів насильства через недостатність доказової бази, зокрема у випадках психологічного та економічного насильства, які рідко залишають фізичні сліди. У багатьох країнах, включаючи Україну, жертви часто стикаються з проблемами визнання таких форм насильства з боку правоохоронних органів та судової системи. Це зумовлено як прогалинами у законодавстві, так і недостатньою кваліфікацією працівників, що призводить до низького рівня ефективності розслідувань та винесення судових рішень. Крім того, існує високий ризик віктимізації постраждалих через упередження або недовіру до їхніх свідчень, що ще більше ускладнює процес доведення злочинів [4].

Наслідки насильства щодо жінок виходять за межі особистого рівня, впливаючи на суспільство в цілому. Жінки, що зазнали насильства, частіше мають психічні розлади, такі як депресія, посттравматичний стресовий розлад, підвищений рівень тривожності. Медичні дослідження свідчать, що у жертв насильства вищий ризик серцево-судинних захворювань, порушень імунної системи та розладів сну. Економічні втрати, пов'язані з лікуванням наслідків насильства та зниженням продуктивності праці жінок, у країнах ЄС оцінюються у понад 226 мільярдів євро на рік. В Україні ці втрати залишаються недостатньо дослідженими, однак міжнародні моделі дають підстави припускати значні економічні збитки [2].

Правові механізми запобігання насильству щодо жінок в Україні передбачають кримінальну відповідальність, адміністративні санкції та заходи превентивного характеру [3]. Важливим кроком стало ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році, що передбачає підвищення рівня захисту потерпілих, створення кризових центрів та забезпечення комплексної допомоги жертвам [6]. Значним досягненням стало також запровадження у 2024 році кримінальної відповідальності за насильство, вчинене за ознакою статі, що спрямоване на розширення правового захисту жінок та більш ефективне переслідування кривдників. Проте ефективність цих заходів залежить від їхньої імплементації на практиці. Порівняльний аналіз показує, що в таких країнах, як Іспанія та Швеція, успішні моделі боротьби з насильством включають не лише жорсткі кримінальні санкції, а й комплексну систему підтримки потерпілих, профілактичні програми для потенційних кривдників та активну участь громадянського суспільства у боротьбі з гендерно зумовленим насильством [5].

Серед перспективних напрямів удосконалення державної політики у сфері запобігання насильству щодо жінок в Україні варто виокремити посилення профілактичних заходів, зокрема проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, які формують у суспільстві нульову

толерантність до насильства. Важливим є розширення доступу до безкоштовної юридичної допомоги для потерпілих, що включає консультаційні центри, кризові притулки та психологічну підтримку. Також необхідно створити ефективні механізми моніторингу виконання судових рішень, що передбачає посилений контроль за дотриманням захисних приписів та введення електронного моніторингу осіб, що вчинили насильство. Запровадження програм реабілітації для кривдників, які б включали психологічну та поведінкову корекцію, допоможе знизити ризик рецидиву. Важливим є розвиток системи інформування суспільства щодо насильства як суспільно небезпечного явища, що потребує жорсткого засудження. Досвід європейських країн, зокрема Канади та Франції, доводить ефективність спеціалізованих судів з розгляду справ про домашнє насильство, які забезпечують швидший розгляд таких справ і комплексний підхід до їх вирішення. Впровадження подібних ініціатив в Україні може стати суттєвим кроком до зменшення рівня насильства та підвищення рівня довіри громадян до правозахисних органів.

Отже, кримінологічний аналіз насильства щодо жінок виявляє багатофакторну природу цього явища та підтверджує необхідність комплексного підходу до його запобігання. Врахування міжнародного досвіду, вдосконалення кримінально-правових та соціальних механізмів протидії, а також активне залучення громадянського суспільства можуть сприяти значному зниженню рівня насильства щодо жінок в Україні та світі.

Література:

1. ООН-Жінки. Насильство щодо жінок: статистика та глобальні тенденції. URL: <https://www.unwomen.org>
2. Національна соціальна служба України. Аналітичний звіт щодо домашнього насильства в Україні за 2023 рік. URL: <https://nssu.gov.ua>
3. Кримінально-правові аспекти протидії домашньому насильству. Верховний Суд України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Mazur_nas.pdf
4. Гендерно-обумовлене насильство VS насильство щодо жінок: у чому відмінність? Асоціація жінок-юристок України "ЮрФем". URL: <https://jurfem.com.ua/genderno-zumovlene-nasylstvo-vs-nasylstvo-shchodo-zhinok-u-chomu-vidminnist/>
5. Розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за примушування до шлюбу у контексті боротьби з гендерно зумовленим насильством. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267399>

6. Стамбульська конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. URL: <https://www.coe.int>

7. Гуменюк В. Development of legislation on criminal liability for coercion to marriage in the aspect of combating gender-based violence. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/366047780_Development_of_legislation_on_criminal_liability_for_coercion_to_marriage_in_the_aspect_of_combating_gender-based_violence [8, с. 245].

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-99>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Ганзюк Олександра Олександрівна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

*Науковий керівник: **Чайка Вікторія Вікторівна***

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри фінансового та податкового права,

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Україна

В сучасних умовах правового режиму воєнного стану питання кримінальної відповідальності державних службовців набуває особливої актуальності. Адже саме вони відіграють ключову роль у забезпеченні сталого функціонування державного апарату, дотриманні прав людини та норм публічного управління.

Загальні засади кримінальної відповідальності державних службовців визначаються Кримінальним кодексом України (далі – КК України), зокрема положеннями Розділу XVII "Злочини у сфері службової діяльності" [1]. До основних злочинів належать зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України), одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України) тощо. Принципи кримінальної відповідальності закріплені у ст. 2 КК України, відповідно до яких кримінальний відповідальності підлягає лише особа, винна у вчиненні злочину.